

Edukacja ekologiczna

Krzysztof Smolnicki

Wrocław dzięki między innymi silnemu środowisku akademickiemu, koncentracji mediów masowych, obecności struktur władzy i aktywności mieszkańców pełni funkcję znaczącego, ponadregionalnego ośrodka opiniotwórczego. Na mapie kraju miasto odznacza się również wyraźnie w dziedzinie kreowania postaw proekologicznych czy też szerzej – służących zrównoważonemu rozwojowi. Inicjatywy ekoedukacyjne objawiają się w wielu sferach: edukacji formalnej, szkoleniach oraz szeroko rozumianych działaniach opiniotwórczych. Choć sfery te w pewnym stopniu wzajemnie przenikają się, wyraźnie odczuwalny jest brak trwałej współpracy i koordynacji oraz, zmniejszający efektywność edukacji ekologicznej, nawyk powielania schematów edukacyjnych – przy jednocześnie niewielkim wykorzystaniu możliwości, jakie dają nowoczesne, masowe media.

Potrzeba edukacji ekologicznej jest dzisiaj oczywistością. Jej artykułowanie uchodzi również w świecie za truizm. Przykładowo ratyfikowana przez Polskę Agenda 21 zobowiązuje państwa do „promowania nauczania, kształtowania świadomości społecznej oraz szkolenia w zakresie trwałego i zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska”.

Obowiązująca w naszym kraju II Polityka Ekologiczna Państwa zakłada, że „wspierane będą, w tym również finansowo, pozarządowe organizacje ekologiczne prowadzące nastawioną na promowanie ochrony środowiska działalność edukacyjną”. Równocześnie „zorganizowana zostanie działalność promocyjna i szkoleniowa dotycząca problematyki udostępniania i upowszechniania informacji oraz udziału społeczeństwa w ochronie środowiska”. Tym celom służyć ma przyjęta przez rząd w 2001 roku Narodowa Strategia Edukacji Ekologicznej wraz z jej Programem wykonawczym. Również ustawa Prawo ochrony środowiska programuje konieczność rozwoju edukacji ekologicznej. Choć realizacja tych chlubnych i ważnych zaleceń w skali kraju wygląda różnie, we Wrocławiu mamy wiele przykładów interesujących i skutecznych działań.

Edukacja formalna w przedszkolach, szkołach podstawowych i średnich

Bez wątpienia zorganizowany, państwowy system kształcenia odgrywa znaczącą rolę w kształtowaniu świadomości ekologicznej społeczeństwa. W Polsce system edukacji formalnej obejmuje oświatę i szkolnictwo wyższe.

Pierwszym i z pewnością jednym z ważniejszych ogniw tego systemu jest, często niedoceniane, wychowanie przedszkolne. To właśnie na tym etapie życia człowieka kształtuje się jego osobowość. W tradycyjnych kulturach, w tym jakże wrażliwym okresie, rozwój i wychowywanie dziecka powierzano szeroko rozumianej rodzinie. Dzisiaj tę rolę, z uwagi na postępującą fragmentację społeczeństwa oraz dominujący w naszej kulturze prymat życia zawodowego, coraz częściej pełnią instytucje profesjonalne – jakimi są m.in. przedszkola, kształtujące w codziennej praktyce świadomość ekologiczną dzieci. Choć rzeczywistość bywa różnorodna, w wielu przedszkolach, na co dzień, w praktyce kształtuje się świadomość ekologiczną dzieci. We Wrocławiu, ale również w kraju i za granicą, wybitnie wyróżnia się w tym zakresie Wrocławska Szkoła Przyszłości. Proeko-

logiczna edukacja realizowana jest też w innych przedszkolach i za pomocą różnorodnych metod, wśród których na uwagę zasługuje z pewnością tak zwana metoda Montesori, pomagająca odkrywać w dziecku jego wewnętrzny potencjał samorozwoju.

Wątki ekologiczne stają się coraz bardziej wyraźne w przypadku edukacji w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych. System zakłada, począwszy od drugiego etapu edukacji (od klas IV–VI), wprowadzenie oprócz przedmiotów bloków przedmiotowych ścieżek edukacyjnych o charakterze wychowawczo-dydaktycznym. Jedną z nich jest edukacja ekologiczna.

Nadzór pedagogiczny nad działaniami w zakresie edukacji ekologicznej pełni **Kuratorium Oświaty**. Kuratorium Oświaty inspirowane również i koordynuje działania szkół w dziedzinie edukacji ekologicznej. Inicjatywy Kuratorium są we Wrocławiu realizowane we współpracy z władzami miasta (Wydziałem Oświaty, Wydziałem Ochrony Środowiska Urzędu Miejskiego) oraz Wrocławskim Centrum Doskonalenia Nauczycieli.

Przykładem proekologicznych działań Kuratorium jest zorganizowany w roku 2002 *I Wrocławski Festiwal Twórczości Ekologicznej*. Jego adresatami byli wychowankowie przedszkoli, uczniowie szkół podstawowych oraz gimnazjów. W trakcie Festiwalu podsumowano wyniki konkursu twórczości prośrodowiskowej *Naszym domem słońce, czysty, zielony Wrocław*. Konkurs przeprowadzono w trzech kategoriach: praca plastyczna, praca badawcza i inscenizacja. Celem konkursu było kształtowanie odpowiedzialności za otaczający świat, rozwijanie wrażliwości estetycznej dzieci, doskonalenie umiejętności pracy w grupie i rozwijanie potencjału twórczego uczniów.

Znaczącą rolę w przygotowaniu nauczycieli do edukacji ekologicznej odgrywa **Dolnośląski Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli (DODN)** we Wrocławiu (wcześniej Wojewódzki Ośrodek Metodyczny). Od początku lat dziewięćdziesiątych DODN prowadzi różnorodne formy doskonalenia nauczycieli w zakresie edukacji ekologicznej i środowiskowej. Dla nauczycieli przedmiotów przyrodniczych, z inicjatywy dr Haliny Ciszewskiej zorganizowano szereg kursów m.in.: *Kurs Edukacji Środowiskowej (1992–1995)*, *Warsztaty edukacji środowiskowej (1995–1998)*. W latach 1993–1998 dla nauczycieli chemii w szkołach podstawowych i średnich, z inicjatywy Marii Stankiewicz i Marii Wawrzyniak-Kulczyk, prowadzone były warsztaty: *Eksperyment ekologiczny* oraz *Edukacja środowiskowa w nauczaniu chemii*.

W latach 1999–2002 w ramach oferty DODN realizowane były we Wrocławiu kursy doskonalą-

ce dla nauczycieli przedmiotów przyrodniczych oraz projekty edukacyjne w ramach I i II Wojewódzkiej Edycji Grantów Edukacyjnych, opracowane pod kierunkiem Marii Stankiewicz: *Integracja międzyprzedmiotowa w edukacji ekologicznej*, *Eksperyment i badania terenowe w edukacji ekologicznej*, *Integracja międzyprzedmiotowa w gimnazjum poprzez działania w obszarze ścieżek edukacyjnych*, *Badania terenowe w edukacji ekologicznej i regionalnej*, *Ścieżki edukacyjne w nauczaniu przedmiotów przyrodniczych*, *Realizacja ścieżek międzyprzedmiotowych w szkole specjalnej*. W każdej z wyżej wymienionych edycji kursów brały udział 20-osobowe grupy nauczycieli ze szkół podstawowych, gimnazjów i szkół średnich województwa dolnośląskiego.

Konsultanci DODN, zaangażowani w obszarze ścieżek edukacyjnych, prowadzą również szkolenia Rad Pedagogicznych zgodnie z zapotrzebowaniem szkół, które dotyczą: projektowania ścieżek edukacyjnych w realizacji przedmiotowych i blokowych programów nauczania, ścieżek edukacyjnych jako podstawy programu wychowawczego szkoły, integracji międzyprzedmiotowej w realizacji ścieżek edukacyjnych oraz metod nauczania przydatnych w realizacji treści ścieżek edukacyjnych.

Przygotowaniem nauczycieli do prowadzenia zajmuje się również **Wrocławskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli**. Rokrocznie Centrum organizuje Olimpiady Wiedzy Ekologicznej. Prowadzi również dla nauczycieli szkół podstawowych w ramach zajęć „Praca z uczniem twórczym” segmenty dotyczące ekologii w nauczaniu przyrody oraz „Praca metodą projektu w nauczaniu przyrody”. Warto także wspomnieć o działaniach prowadzonych przez **Centrum Edukacji Nauczycielskiej Uniwersytetu Wrocławskiego**. Wydaje ono między innymi zeszyty „Edukacja przyrodnicza w szkole podstawowej”.

Działania z zakresu edukacji ekologicznej realizowane są praktycznie w każdej wrocławskiej szkole. Pomimo znaczącego zaangażowania instytucji wpierających problemem jest zwykle odgórne stymulowanie ekoedukacji oraz schematyczne podejście do jej prowadzenia. W wielu przypadkach edukacja ekologiczna sprowadza się jedynie do mechanicznego powielania treści podręczników oraz organizowania wszelkiego rodzaju konkursów, stymulujących nie tyle stopniowy rozwój wrażliwości i świadomości ekologicznej, co raczej wzajemną rywalizację uczniów.

Z pewnością pod względem kompleksowego podejścia do edukacji i stosowania w praktyce nowatorskich metod edukacyjnych wyróżniają

się Wrocławską Szkoła Przyszłości oraz Gimnazjum „Ekola”.

Wrocławską Szkoła Przyszłości, prowadzona przez **Fundację Wolne Inicjatywy Edukacyjne**, której od 25 lat liderem jest prof. Ryszard Łukaszewicz, jest projektem – drogą odkrywania przez dzieci ekologicznego porządku życia. Od 1992 roku szkoła prowadzi grupy przedszkolne oraz klasy I–V. Realizowana metoda edukacyjna pozwala na spontaniczną aktywność poznawczą i twórczą dzieci uzupełnianą inicjowanymi „okazjami edukacyjnymi”. Celem codziennej praktyki, warsztatów i wyjazdów jest „zrozumienie świata – kierowanie sobą”.

Również Gimnazjum „Ekola” **Wrocławskiego Stowarzyszenia Edukacyjnego**, inicjatywa, której korzenie tkwią w początku lat dziewięćdziesiątych, może poszczycić się sukcesami w przygotowaniu do życia w harmonii ze środowiskiem. Gimnazjum, współpracując z wieloma zagranicznymi partnerami, stawia równocześnie na połączenie wychowania w poszanowaniu tradycji z uczeniem wrażliwości na drugiego człowieka oraz szacunku dla innych ras, wyznań i poglądów. Gimnazjum, którego liderem jest Maria Kuźniarz, współpracując z wieloma zagranicznymi szkołami i krajowymi instytucjami prowadzącymi edukację ekologiczną, uzyskało międzynarodową rekomendację, której świadectwem jest wiele przyznanych nagród i wyróżnień. Edukację ekologiczną z powodzeniem realizują również

Pokaz mody ekologicznej w XI LO

szkoły publiczne, z których na pierwszym miejscu wymienić należy **XI Liceum Ogólnokształcące**, wychodzące swoimi działaniami daleko poza mury szkoły.

Oferta edukacyjna szkół wzbogacana jest dzięki aktywności instytucji zajmujących się ochroną przyrody oraz wyspecjalizowanych organizacji pozarządowych. Szczególną aktywność w prowa-

dzeniu zajęć z zakresu edukacji ekologicznej wykazuje **Dolnośląski Zespół Parków Krajobrazowych**. Zespół działa na terenie Dolnego Śląska, jednak ważnym odbiorcą jego działań są uczniowie wrocławskich szkół. Odwiedzają oni między innymi Centrum Edukacji Ekologicznej i Krajoznawstwa w Myśliborzu. Edukacja w Centrum prowadzona jest w formie wycieczek, zajęć terenowych, prac laboratoryjnych, seminariów, gier i zabaw, prezentacji oraz wykładów. O skali prowadzonej edukacji świadczy ilość odwiedzających Centrum uczniów z naszego regionu – w roku 2001 przekroczyła ona 10 000 osób. Pracownicy Dolnośląskiego Zespołu Parków Krajobrazowych prowadzą również zajęcia edukacyjne we wrocławskich szkołach oraz w siedzibie Zespołu. W 2001 roku uczestniczyło w nich ponad 3000 uczniów. Uzupełnieniem prowadzonych zajęć są organizowane konkursy, m.in. *Poznajemy Parki Krajobrazowe*, *Ziemia nasz wspólny dom* oraz akcje edukacyjne (np. *Pomóżmy ptakom przetrwać zimę*, *Nie wypalajmy trawy*).

Formalną edukację ekologiczną wspierają również pozarządowe organizacje ekologiczne (patrz artykuł o organizacjach). Na uwagę zasługują warsztaty dla nauczycieli prowadzone przez **Polski Klub Ekologiczny**, m.in. kurs dla nauczycieli *Edukacja ekologiczna w reformowanej szkole – ścieżka międzyprzedmiotowa*, *Co nowego w ekologii*, międzyszkolne seminaria dla nauczycieli nt. *Sposobów realizacji edukacji ekologicznej*, *Diagnozowanie potrzeb edukacyjnych* oraz szkolne programy edukacyjne, m.in.: *energetyczny*, *radonowy* oraz *Zielony konsument*. Tradycyjnie w zakresie edukacji przyrodniczej współpracuje ze szkołami **Liga Ochrony Przyrody**. Liga wygłasza prelekcje w szkołach, kolportuje materiały wydawnicze, organizuje konkursy oraz warsztaty ekologiczne przeznaczone dla opiekunów szkolnych klubów LOP i młodzieży. Aktywnie we wrocławskich szkołach działa również **Dolnośląska Fundacja Ekorozwoju**, głównie w tematach związanych z odpadami. Wspólnie z Fundacją Recal wspiera ona szkolne programy recyklingu puszek aluminiowych, promuje recykling tworzyw sztucznych i papieru czy też organizuje we wrocławskich szkołach coroczną akcję *Sprzątania świata*.

Biorąc pod uwagę różnorodność prezentowanych inicjatyw edukacyjnych w zakresie edukacji formalnej, ich zasięg oraz – co również ważne – wzajemne interakcje, z łatwością stwierdzić można potrzebę wzajemnego informowania, koordynacji oraz zaangażowania w działania ekoedukacyjne szerszych grup społeczności lokalnych.

Uczelnie wyższe

Prowadzona na uczelniach wyższych edukacja formalna różni się w znaczącym stopniu od edukacji ekologicznej w szkołach na niższych poziomach nauczania. W wielu przypadkach nauczyciele akademicy nie traktują prowadzonych przez siebie zajęć jako edukacji ekologicznej. Na tym etapie kształcenia mamy do czynienia z edukacją profesjonalną osób, które mają zajmować się w przyszłości ochroną przyrody i środowiska, bądź też same prowadzić edukację ekologiczną. Zasięg oddziaływania uczelni jest znacznie większy i wykracza daleko poza granicę Wrocławia.

Z drugiej strony oceniając skuteczność ekologicznej edukacji na uczelniach należy również wziąć pod uwagę częstą rozbieżność pomiędzy kierunkiem kształcenia, a wykonywanym w przyszłości zawodem. Uzyskana na uczelniach wiedza ekologiczna może przejawiać się również w innych profesjach. Może ona służyć „zazielenieniu” wielu sfer życia publicznego, w tym oczywiście gospodarki.

Szczególnie istotną rolę w kształceniu profesjonalnych kadr mających zajmować się ochroną środowiska odgrywa **Politechnika Wrocławska**. Wydział Inżynierii Środowiska i funkcjonujący w jego ramach Instytut Inżynierii Ochrony Środowiska prowadzą szeroką działalność, m.in. w zakresie: biologii i ekologii, badania zanieczyszczeń komponentów środowiska, wodociągów i kanalizacji, oczyszczania gazów, oczyszczania wody i ścieków, unieszkodliwiania osadów i odpadów, matematycznego modelowania procesów oczyszczania wód, ścieków i gazów. Elementy kształcenia dla potrzeb ochrony środowiska występują również w ramach programów realizowanych przez inne wydziały: Wydział Budownictwa Lądowego i Wodnego, Wydział Mechaniczno-Energetyczny.

Politechnika Wrocławska organizuje również szereg konferencji oraz prowadzi działalność wydawniczą. W ramach programu wydawniczego uczelnia wydaje nie tylko specjalistyczne podręczniki, ale też publikacje dotyczące szeroko rozumianego zrównoważonego rozwoju – jak choćby książkę „Ekologia i społeczeństwo – polityka i etyka wobec zagadnień ekologicznych” autorstwa prof. Delorme.

Ważną i wychodzącą poza Politechnikę inicjatywą jest założone wspólnie z Akademią Rolniczą Centrum Biomonitoringu, Biotechnologii i Ochrony Ekosystemów Dolnego Śląska. Celem Centrum jest konsolidacja badawczej i dydaktycznej aktywności obu uczelni, a także innych ośrodków

naukowych Wrocławia w dziedzinie badań nad skutkami ekspozycji ekosystemu Dolnego Śląska na działanie substancji szkodliwych, jak również nad wykorzystaniem nowoczesnych technologii w celu minimalizacji zagrożeń środowiska naturalnego.

Bogaty program dydaktyczny z dziedziny ochrony środowiska realizuje **Akademia Rolnicza**. Na Wydziale Rolniczym w Instytucie Gleboznawstwa i Ochrony Środowiska prowadzone są m.in. zajęcia z zasobów naturalnych oraz ochrony gleb i rekultywacji terenów zdegradowanych. Przy Instytucie działa również Studenckie Koło Naukowe Gleboznawstwa i Ochrony Środowiska. Z kolei Wydział Inżynierii Kształtowania Środowiska i Geodezji specjalizuje się w inżynierii wodnej, zagospodarowaniu odpadów i ochronie wód. Program badawczo-dydaktyczny łączy nauki techniczne i przyrodnicze w dziedzinie ochrony środowiska, ze szczególnym uwzględnieniem wód powierzchniowych i podziemnych. Na Wydziale działa również podyplomowe studium *Woda i środowisko*.

Biorąc pod uwagę zagrożenia, jakie nieść może niepoohamowany wzrost gospodarczy, a zarazem potrzebę rozwoju zrównoważonego, szczególnie ważna jest działalność dydaktyczno-naukowa funkcjonującej na **Akademii Ekonomicznej** Katedry Ekonomii Ekologicznej. Obszarem zainteresowania Katedry są między innymi: ekologiczne uwarunkowania rozwoju gospodarczego, ekonomiczne aspekty ochrony środowiska oraz rola instrumentów rynkowych w ochronie środowiska.

Z kolei na **Uniwersytecie Wrocławskim** edukacja ekologiczna doczekała się nawet osobnego przedmiotu. Dla studentów V roku studiów ochrony środowiska przygotowano 15 godzin wykładów oraz 30 godzin ćwiczeń. W ramach prowadzonych zajęć studenci poznają zagadnienia związane z praktycznym aspektem edukacji ekologicznej, począwszy od jej rozwoju, poprzez formalne i nieformalne części edukacji ekologicznej, ze szczególnym uwzględnieniem sposobów finansowania działań w tym zakresie. W ramach prowadzonych warsztatów szkoleniowych studenci uczą się w sposób przystępny przekazywać informacje o tematyce prośrodowiskowej. Szczególną wagę poświęca się roli środków masowego przekazu. W przygotowaniu edukacyjnym wykorzystuje się również kontakty z administracją ochrony przyrody, działaczami terenowymi oraz liderami pozarządowych organizacji ekologicznych.

Kolejnym kierunkiem na Uniwersytecie, na którym prowadzona jest edukacja ekologiczna,

jest biologia. Uwagę poświęca się szczególnie zagadnieniom z dziedziny mikrobiologii, np. analizie aspektów sanitarnej oceny jakości z uwzględnieniem norm polskich. Studenci odwiedzają WIOŚ, Sanepid, prowadząc obserwacje procesu technologicznego. Również edukacja na kierunkach pozaprzrodniczych poświęcona jest ochronie środowiska. Przykładowo wymienić można edukację prawną – w szeroko rozumianej i jakże ważnej dziedzinie prawa ochrony środowiska oraz filologię z jej możliwymi do wyboru i popularnymi zajęciami pedagogicznymi dotyczącymi ekologii i ochrony środowiska.

Uzupełnieniem realizowanego przez Uniwersytet Wrocławski programu dydaktycznego są podyplomowe studia dla nauczycieli. Trwające 2 semestry studium dla nauczycieli *Edukacja ekologiczna i zdrowotna* ma charakter interdyscyplinarny. Obejmuje z jednej strony zagadnienia związane ze środowiskiem, jego zagrożeniami i strategiami ochrony, z drugiej zaś dotyczące stylu życia człowieka i jego wpływu na zdrowie jednostek, grup i całych społeczeństw. Jednym z przedmiotów poruszanych w ramach studium jest przedmiot: edukacja ekologiczna i zdrowotna. W ramach tych zajęć odbywają się ćwiczenia z zakresu projektowania, realizacji i monitorowania programów z zakresu edukacji ekologicznej i zdrowotnej. Ponadto odbywają się zajęcia z zakresu metod promocji zachowań prozdrowotnych i proekologicznych oraz blok poświęcony chorobom cywilizacyjnym, udziału środowiska społecznego i rodziny w budowaniu zdrowia.

Uniwersytet prowadzi również podyplomowe studium *Ochrona i kształtowanie środowiska*. Jego program obejmuje szeroki zakres tematów związanych z ochroną litosfery, atmosfery, ochroną przyrody i krajobrazu, planowaniem przestrzennym, zagadnieniami prawnymi oraz metodyką edukacji ekologicznej na różnych szczeblach nauczania. Studium przeznaczone jest głównie dla pracowników instytucji i firm, urzędów administracji państwowej i samorządowej, zajmujących się problematyką ochrony środowiska w miastach i na wsi oraz dla nauczycieli realizujących ekologiczne i pokrewne programy edukacyjne w reformowanym systemie oświatowym.

Poza edukację formalną wykracza z pewnością prowadzony przez Uniwersytet Wrocławski Ogród Botaniczny oraz znajdujące się tuż obok Muzeum Przyrodnicze. Ogród Botaniczny ze swoimi licznymi i różnorodnymi kolekcjami, świadczącymi o bogactwie świata roślin, oraz wzajemnych przyrodniczych powiązaniach, stwarza ogromne możliwości dla szeroko pojętej dydaktyki ekologicz-

nej. Program edukacyjny obejmuje między innymi biologię i morfologię roślin, prezentację fragmentów lasu liściastego, zarośli okrajkowych i roślin suchorostowych, kolekcji ziołowych, roślin chronionych i zagrożonych oraz typowych polskich odmian – ważnych dla zachowania bioróżnorodności. W Ogrodzie przygotowano również „zieloną klasę”, w której mogą być prowadzone zajęcia lekcji botaniki oraz ekspozycje tematyczne – w tym m.in. wystawa „Panorama Natury”.

Szkolenia

Uzupełnieniem edukacji formalnej jest prowadzona przez wiele instytucji działalność szkoleniowa dotycząca tematyki ochrony środowiska. Jako zinstytucjonalizowane formy przekazywania wiedzy i umiejętności służą one określonym grupom zawodowym lub społecznym w podnoszeniu kwalifikacji niezbędnych zarówno w życiu zawodowym i działalności społecznej, jak i dla potrzeb indywidualnych. Ich zadaniem jest między innymi zwiększanie trafności podejmowania decyzji na różnych szczeblach zarządzania środowiskiem, podnoszenie profesjonalizmu w działaniach pozarządowych organizacji ekologicznych, podnoszenie efektywności działalności dydaktycznej.

Z uwagi na rosnącą rolę procesu integracji europejskiej coraz więcej szkoleń dotyczy właśnie tej tematyki, szczególnie w aspekcie zmian polskiego prawodawstwa ochrony środowiska. Bogatą działalność szkoleniową w tym zakresie, adresowaną przede wszystkim do działaczy samorządowych, prowadzi we Wrocławiu między innymi **Centrum Prawa Ekologicznego** oraz **Europejskie Centrum Proekologiczne**. Samorządy są również adresatem oferty szkoleniowej **Dolnośląskiego Centrum Szkolenia Samorządowego**, które oprócz prawa ekologicznego, w tym ocen oddziaływania na środowisko, proponuje również kursy i warsztaty dotyczące zarządzania w dziedzinie ochrony środowiska. Z kolei **Ośrodek Oszczędzania Energii Dolnośląskiej Fundacji Ekorozwoju** oferuje samorządowcom, zarządcom spółdzielni i administratorom nieruchomości szkolenia z zakresu oszczędzania energii, termomodernizacji budynków oraz kursy audytorów energetycznych.

Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej przy Urzędzie Marszałkowskim prowadzi kursy dla operatorów i technologów oczyszczalni ścieków oraz kursy rolnictwa ekologicznego, w których biorą udział pracownicy samorządowi, uczniowie szkół rolniczych, nauczyciele i rolnicy.

Przy czym szkolenia te, choć prowadzone przez jednostkę mającą swoją siedzibę we Wrocławiu, adresowane są przede wszystkim do mieszkańców innych gmin. Podobnie rzecz się ma z działalnością **Regionalnego Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich** we Wrocławiu, które prowadzi szkolenia z zakresu rolnictwa ekologicznego, programów rolnośrodowiskowych Unii Europejskiej oraz ochrony środowiska w kontekście Kodeksu Dobrych Praktyk Rolniczych. Na rynku usług szkoleniowych pojawiają się również oferty typowo komercyjne. Choć w szkoleniach takich uczestniczą mieszkańcy Wrocławia, ze względu na siedzibę organizatorów szkoleń (Warszawa, Poznań) oraz miejsce spotkań (najczęściej ośrodki wypoczynkowe) informacje o nich pominięto w niniejszym informatorze.

Szkolenia dotyczą również indywidualnego poszerzania świadomości ekologicznej oraz samorozwoju w zgodzie z naturą. Ten typ szkoleń proponuje między innymi **Ośrodek Edukacji Makrobiotycznej** (w tematyce głównie zdrowotnej i kulinarnej), **Studium Edukacji Ekologicznej** (specjalizujące się w rozwoju osobowości) oraz **Stowarzyszenie Zielona Kultura** (prowadzące m.in. we Wrocławiu terenowe warsztaty ekologiczne).

Media publiczne i inne działania opiniotwórcze

Bez wątplenia, dzięki zasięgowi oddziaływania oraz powierzonym im zaufaniu społecznemu, gigantyczną rolę w kształtowaniu świadomości ekologicznej obywateli odgrywają obecnie publiczne media: prasa, radio, telewizja oraz coraz częściej internet.

Z roku na rok coraz ważniejsze staje się oddziaływanie mediów specjalistycznych. We Wrocławiu szczególnie bogaty jest rynek pism ekologicznych. Produkowanemu masowo w nakładzie kilkudziesięciu tysięcy, na skalę ogólnopolską miesięcznikowi *Ekoświat*, towarzyszą od lat wydawany przez Polski Klub Ekologiczny dwumiesięcznik *Zielona Planeta* oraz drażący skalę, dzięki Dolnośląskiej Fundacji Ekorozwoju kwartalnik *Kropla*. Ich świeżym i jakże naturalnym uzupełnieniem są publikowane od niedawna nieregularniki *Trutka* i *Antidotum* Stowarzyszenia Ekoidea oraz *Recykling idei* wydawany przez Stowarzyszenia Zielona Kultura.

Zdecydowanie szerszy jest zasięg oddziaływania codziennej prasy, która pisze jednak o ekologii okazjonalnie. Pretekstem są zwykle akcje, festyny, interwencje obywateli, protesty, różnego

rodzaju „ekologiczne” dni oraz oczywiście wydarzenia nagłe: awarie, katastrofy. Do rzadkości należą stałe bloki lub wątki tematyczne – jeśli chodzi o rok 2002 wymienić tu można w zasadzie tylko cykl artykułów o ruchu rowerowym we Wrocławiu w „Słowie Polskim”. Redakcje zwykle uznają tematy ekologiczne jako poboczne. Nawet w największej we Wrocławiu „Gazecie Dolnośląskiej” nie ma redaktora specjalizującego się w ekologii.

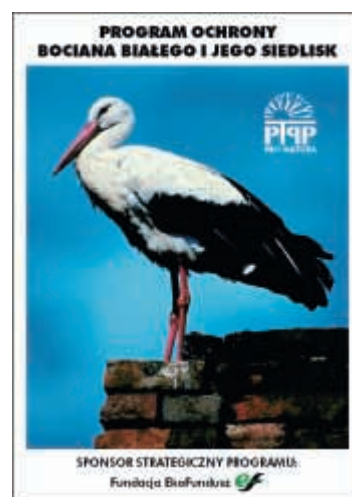
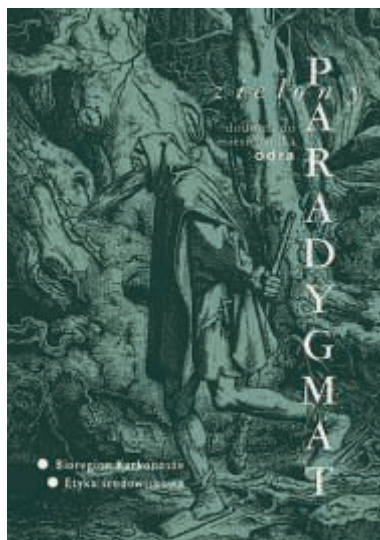
Pewien regres jeśli chodzi o tematyczne programy pełniące funkcję edukacji ekologicznej zaobserwować można również w przypadku radia i telewizji. Z anteny publicznego radia zniknęły emitowane niegdyś audycje ekoradia, zaś TVP zaprzestała produkcji, cieszącego się uznaniem i dużą publicznością, programu *Zielonym do góry*. Przyznać trzeba jednak, że pojawiają się pewne zwiastuny poprawy tej sytuacji. Ekologii i ochronie środowiska poświęcone są felietony w *Gońcu regionalnym*, zaś radio publiczne przygotowuje nowe cykle tematyczne. Otwarte na audycje ekologiczne są również stosunkowo mało popularne w naszym mieście telewizje kablowe – gotowość ta wynika przede wszystkim z braku własnej oferty programowej.

W przypadku mediów elektronicznych, zarówno publicznych jak i komercyjnych, dominują informacje okazjonalne, choć zdarzają się również przypadki wspierania przez nie konkretnych działań ekologicznych – wymienić można choćby **Telewizję Dolnośląską TeDe** czy też **Radio Wrocław** patronujące Sprzątaniu Świata oraz imprezom rowerowym. Tego typu aktywność mediów była najczęściej inspirowana przez pozarządowe organizacje ekologiczne.

Stopniowo coraz ważniejszą rolę w edukacji i informacji ekologicznej, zwłaszcza jeśli chodzi o grupę odbiorców jaką jest młodzież, odgrywa internet oraz prezentacje multimedialne. Spośród inicjatyw tego typu wymienić należy przede wszystkim internetowy serwis ekologiczny **Zielona Brama – www.eko.org.pl** Oprócz bieżących informacji, zapowiedzi imprez i przeglądu prasy oraz sieci serwis oferuje kilka tysięcy stron internetowych – w tym również prezentujących gotowe scenariusze zajęć edukacyjnych.

Istotną rolę w kształtowaniu opinii publicznej odgrywają organizacje społeczne, zwane również pozarządowymi. Realizują szereg działań z zakresu edukacji ekologicznej, m.in. prowadzą szkoły, organizują szkolenia, publikują, współpracują z mediami. Wypełniają kolejne sfery aktywności społeczeństwa obywatelskiego, poszerzając z roku na rok spektrum swoich działań. W ich przypad-

Wydawane we Wrocławiu pisma ekologiczne

ku ważniejsze niż forma organizacyjna prowadzonej działalności staje się poszerzenie grupy odbiorców, będących zarazem twórcami; rozwijanie innowacyjności przekazu, dopasowanie form edukacji do zmieniających się z dnia na dzień metod komunikacji.

Z uwagi na ważną rolę, jaką **organizacje pozarządowe** pełnią dla rozwoju zrównoważonego, w tym również w zakresie edukacji ekologicznej, poświęcono im odrębny rozdział w niniejszej publikacji. W tym miejscu warto jednak wspomnieć inne pozaformalne, społeczne podmioty kształtujące wrażliwość ekologiczną.

Z pewnością pierwsze miejsce pod względem ważności oddziaływania przyznać należy rodzinie. To właśnie **rodzina** – rodzice i bezpośredni, związany krwią krąg osób, kształtuje osobowość, a co za tym idzie przyszłe oddziaływanie człowieka na środowisko. Równie ważne i głębokie są **oddziaływania religijne**. W tej sferze, jeśli cho-

dzi o kształtowanie wrażliwości na otaczający świat natury, tradycyjnie przodują Franciszkanie.

Samorząd a edukacja ekologiczna

Uzupełnienie formalnej edukacji ekologicznej, realizowanej przez podlegające gminie szkoły, są programy prowadzone przez jednostki gminy. W temacie odpadów pewną, choć ciągle jeszcze zbyt małą, aktywność wykazuje **Zarząd Gospodarki Odpadami**. Działania sprowadzają się do informowania o możliwości recyklingu oraz promowanie rozwiązań proekologicznych – np. kompostowania odpadów. Brakuje jednak spójnej kampanii informacyjnej uwzględniającej również możliwości ograniczania ilości odpadów. Biorąc pod uwagę wagę problemu odpadów oraz europejskie doświadczenia w tej materii, zasięg oraz forma realizowanej promocji wydają się jak na razie niewystarczające. Duże i jak dotąd nie w pełni

wykorzystane możliwości stoją również przed promocją proekologicznych form transportu. **Zarząd Dróg i Komunikacji** w nikłym stopniu promuje użycie roweru jako alternatywy dla samochodu w naszym mieście, pomimo że zadanie takie wyznaczyła Uchwała Rady Miejskiej o rozwoju ruchu rowerowego. Podobnie rzecz się ma z promocją transportu zbiorowego.

Na tym tle zdecydowanie korzystnie jawią się działania promocyjne i edukacyjne prowadzone przez **Wydział Zdrowia**. Dotyczą one przede wszystkim promocji zdrowia oraz zapobieganiu uzależnieniom oraz chorobom cywilizacyjnym. Warto wymienić w tym miejscu programy dla szkół i przedszkoli promujących zdrowie oraz realizowany wspólnie z Radami osiedli program *Forum jakości życia – Moje osiedle*. Ciekawe inicjatywy podejmuje również miejskie **Centrum Kultury Agora**, realizujące między innymi *Święto Odry* oraz panele dyskusyjne dotyczące zagrożeń cywilizacyjnych. Można zauważyć również pewną aktywność Miejskiego Ogrodu Zoologicznego, w szczególności w zakresie edukacji dotyczącej potrzeby ochrony bioróżnorodności.

Wiodącą rolę w prowadzeniu i wspieraniu edukacji ekologicznej na terenie Wrocławia pełnić powinno **Centrum Edukacji Ekologicznej** utworzone w 2002 roku przy **Wydziale Ochrony i Kształtowania Środowiska**. Dysponuje ono obecnie jednym pracownikiem etatowym oraz zapleczem do prowadzenia działalności edukacyjnej w formie dobrze wyposażonej sali seminaryjnej.

Jednak, aby skutecznie kształtować świadomość ekologiczną mieszkańców Wrocławia, po-

trzebny jest wrocławski program edukacji ekologicznej. Potrzeba takiego programu wynika również z Narodowej Strategii Edukacji Ekologicznej oraz jej programu wykonawczego. Wrocławski program powinien wyraźnie precyzować cele, metody realizacji oraz niezbędne narzędzia do ich wykonania.

Program powinien również określić priorytety oraz klarowne reguły w zakresie wspierania finansowego edukacji ekologicznej, w tym prowadzonej przez organizacje pozarządowe. Niezbędnym elementem programu musi być wskazanie metod monitoringu efektywności edukacji ekologicznej oraz procedur ewaluacji programu.

Najważniejsze jest jednak, aby program edukacji ekologicznej dla Wrocławia nie zawężał się jedynie do ochrony środowiska, czy też edukacji szkolnej. Jeśli ma to być edukacja na miarę potrzeb XXI wieku, musi prowadzić ku zrównoważonemu rozwojowi, ku harmonii pomiędzy sferą przyrodniczą, społeczną i gospodarczą. Celem programu powinno być nie tylko kształtowanie świadomości ekologicznej, ale również zwiększenie dostępu do informacji oraz udziału obywateli w podejmowaniu decyzji. Aby tak się stało program edukacji ekologicznej nie może powstać za choćby najbardziej „profesjonalnym” urzędnikiem biurkiem. Jego twórcami mogą i powinni być przedstawiciele wszystkich sektorów zajmujących się na co dzień edukacją ekologiczną: nauczyciele, urzędnicy, dziennikarze, liderzy społeczności lokalnych i działacze pozarządowi. To wielka szansa dla naszego miasta, mogącego stać się modelowym przykładem wdrożenia Agendy 21.

Summary

Wrocław, thanks to its strong academic environment, concentration of mass media, presence of government structures and active public life performs a role of a significant transregional opinion-making centre. Within Poland, the city is also known for its creative pro-ecological approach serving the needs of sustainable development. The city also conducts a number of ecological educational activities in the form of formal education, trainings and widely understood opinion-making activities to name a few only. Despite the fact that these activities are to large extent interrelated, there is a visible lack of permanent co-operation and co-ordination and decreasing effectiveness of ecological education caused by habit of duplication of educational schemes combined by insignificant utilisation of possibilities provided by modern mass media.